

**ISTRAŽIVANJE O UZROCIMA KSENOFOBIJE, RASIZMA I
DISKRIMINACIJE NA ETNIČKOJ OSNOVI U OPĆOJ POPULACIJI REPUBLIKE HRVATSKE
TERENSKO ISTRAŽIVANJE: PRELIMINARNO IZVJEŠĆE**

Autori: Vedrana Baričević i Viktor Koska¹

U periodu od veljače do listopada 2016. godine provedeno je terensko istraživanje (ukupno 120 intervju a i tri fokus grupe) s četiri skupine aktera: općom populacijom, pripadnicima nacionalnih manjina, izbjeglicama i tražiteljima azila te dionicima sustava. Fokus istraživanja bile su društvene percepcije odnosa prema "drugome" i "drugačijem" - nacionalnim manjinama, te različitim skupinama useljenika (izbjeglicama i drugim migrantima). Istraživački tim bio zainteresiran za dva ključna pitanja: (a) kako se konstruiraju društvene percepcije "drugoga i drugačijega" (koji su dominantni stavovi opće populacije i kako to definira položaj ovih skupina u društvu); te (b) kako to možemo objasniti (izvori i uzroci diskriminacije i ksenofobije). Navedeni rezultati važni su za razmatranje izvora društvenih stavova te stvaranja preporuka za njihovo rješavanje.

Intervjui s općom populacijom (ukupno 62) i nacionalnim manjinama (ukupno 20) provedeni su u 13 gradova kontinentalne Hrvatska, Slavonije, Dalmacije, te Istre i Kvarnera (opća populacija u 13 gradova; nacionalne manjine u 10 gradova). Razgovor s dionicima sustava održan je u Zagrebu gdje ih najveći broj djeluje (10 intervju a: predstavnici države, civilnog društva, međunarodnih organizacija i medija). Intervjui s izbjeglicama i tražiteljima azila (ukupno 28) održani su u također Zagrebu, no u njih su bile uključene i osobe koje su smještene u Prihvatilištu za tražitelje azila u Kutini. Fokus grupe s predstavnicima nacionalnih manjina, dionicima te miješanom skupinom (nacionalne manjine, opća populacija i dionici) održane su u Zagrebu, no također su uključivale ispitanike iz različitih područja Hrvatske. Intervjui i fokus grupe pokrivali su nekoliko temeljnih tipova pitanja, uključujući stavove o: društvu i temeljnim društvenim problemima; društvenim različitostima; odnosu prema useljenicima i nacionalnim manjinama, društvenim problemima ovih skupina te postojećim institucionalnim rješenjima.

Preliminarni rezultati istraživanja ukazuju na nekoliko dominantnih trendova u procesu formiranja stavova i percepcija o društvenim različitostima i "drugome". Prema percepciji useljenika (izbjeglica i tražitelja azila), društvene predrasude prema ovoj skupini dobrim se dijelom mogu objasniti činjenicom da se statusna pitanja u društvu doživljavaju kao stvar identiteta ove skupine. Većina ovih osoba smatra da je snažnije diskriminirana kao "migrant", "izbjeglica" ili "tražitelj azila" nego kao stranac; iako pitanje rase snažno utječe na ovu dinamiku, a sve značajnije, čini se, i pitanje religije. Prema dosad analiziranim podacima, može se primijetiti da su na društvo snažno utjecali procesi sekuritizacije migracija u Europi i Hrvatskoj, te paralelno s time, i jačanje osjećaja nesigurnosti u Europi i šire (prijetnje terorizma). Dio stavova povezan je s uvjerenjem da iza izbjegličkih i migracijskih kretanja stoje "pozadinski planovi" radikalnih islamskih grupacija. Kod ispitanika (ne nužno ovisno o smjeru stavova) primijećeno je nepoznavanje osnovnih pojmova (npr. tko je azilant a tko izbjeglica i sl.). Ekonomska pitanja i

¹ Istraživački tim CEDIM-a čine Vedrana Baričević, Nebojša Blanuša i Viktor Koska, a organizacijske aktivnosti projekta nosi Danijela Antičić Lović. Tehničku i administrativnu podršku pružila je Livija Stanišić, a u provedbi istraživanju sudjelovali su studenti CEDIM-a.

prvenstveno zabrinutost za radna mjesta pokazuje se značajnom za definiranje stavova o politikama odnosa prema strancima, a društvene konstrukcije izbjeglica i migranata kao osoba niskog socioekonomskog položaja (obrazovanje; radni status; ekonomsko stanje) pojačavaju društvene predrasude prema ovoj skupini. Ekonomska integracija ovih osoba (prema percepciji samih useljenika) snažno pozitivno utječe na njihov društveni status; kao i njihova uključenost u šire društvene institucije (posebice obrazovni sustav).

Na razini institucija, pitanje integracije useljenika i izbjeglica i dalje definira nezainteresiranost državnih institucija za ovu problematiku, iako se povećao interes različitih društvenih aktera i civilnog društva za problematiku. S druge strane, u svojem djelovanju, ovi su akteri značajno ograničeni barijerama koje dolaze s državne razine - prije svega, nebrige političke razine za rješavanje pitanja integracije ove skupine i posljedičnog manjka konkretnih rješenja. Iako zakonski okvir nudi mnogo korisnih rješenja za integraciju ovih skupina; problem ostaje njegova implementacija. Napori na osvještavanju i informiranju javnosti i uklanjanju društvenih predrasuda uglavnom su ograničeni na djelovanje pojedinih organizacija civilnog društva. Na razini države izostaju napori za uključivanje izbjeglica i drugih useljenika u društvene institucije (prije svega, tržište rada i obrazovni sustav), što vodi do začaranog kruga široke ekonomske i socijalne marginalizacije ovih skupina.

Što se tiče pripadnika nacionalnih manjina, preliminarna analiza podataka navodi na ambivalentne stavove prema nacionalnim manjinama, kako kod većinske populacije, tako i kod samih pripadnika istraživanih manjinskih grupa. S jedne strane, ispitanici (većinske populacije) na općenitoj razini Hrvatsku često doživljavaju kao multikulturalno društvo otvoreno prema nacionalnim manjinama, a pritom izdvajaju primjere dobrih praksi - primjerice, slučaj talijanske manjine u Hrvatskoj. S druge strane, kako istraživanje pokazuje, romska i srpska nacionalna manjina i dalje se pojavljuju kao dvije skupine kojima se najčešće pripisuju negativne karakteristike. Osnovna diskurzivna matrica kojom se vrednuju pripadnici srpske nacionalne manjine i dalje je vezana uz kolektivnu identifikaciju ove skupine s nacionalističkim elitama odgovornima za stradanje civilnog stanovništva tijekom Domovinskog rata. (Ne)mogućnost poboljšanja položaja pripadnika romske nacionalne manjine najčešće se jednodimenzionalno objašnjava kulturnim stereotipima, a zanemaruju se širi socijalni, ekonomski i politički preduvjeti koji potencijalno marginaliziraju i etiketiraju ovu populaciju u hrvatskom društvu. Utoliko se najveći izazovi društvenoj toleranciji i prihvaćanju manjina pojavljuju upravo u odnosu prema pravima i obrascima djelovanja ovih skupina.

Na političkoj i društvenoj razini, gotovo da postoji konsenzus da je pitanje nacionalnih manjina na zakonskoj razini optimalno riješeno, te da se Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina pravno riješila većina pitanja vezana za kulturna prava manjina. Međutim, implementacija ovih zakona predstavlja velik izazov za društvo, iako to ne pogađa sve manjinske zajednice u jednakoj mjeri. Kao primjer se može izdvojiti otporu uvođenju dvojezičnih natpisa u Vukovaru koji ukazuju na to da se u hrvatskom društvu dosad nedovoljno vodilo računa o postojećim stereotipima prema pojedinim manjinskim skupinama te načinu na koji su se oni stvarali. Institucionalni odnos prema ovom pitanju karakterizira odsutnost sustavne kampanje kojima bi se utjecalo na takve negativne društvene stavove. Sasvim suprotno, mobilizacija političke potpore često uvjetuje instrumentalizaciju ovih pitanja u političkim kampanjama, čime se navedeni društveni stereotipi dodatno učvršćuju.